

Posudek bakalářské práce

ŠVEHLA, Jan: Mezi ideologií a sportem. Československý armádní sport mezi léty 1948-1963, Praha 2017, 93 s.

Za téma bakalářské práce si Jan Švehla vybral nanejvýš zajímavou problematiku československého armádního sportu v prvním patnáctiletí existence komunistické diktatury. Propojení sportovních a tělovýchovných aktivit s vojenským prostředím nabízí řadu atraktivních otázek třeba z oblasti každodennosti, prosazování mocenských strategií, politiky těla ve smyslu foucaultovské disciplinace jedince i kolektivního (národního a mužského) těla a biomoci, hygienizace a vůbec výchovy mladých mužů či konstrukce maskulinity. Obdobně by bylo zajímavé ptát se po elitnosti vojáků-sportovců v rámci armády, po vztahu sportu a tělovýchovy v daném specifickém prostředí, srovnávat hodnoty a normy spojované se sportem armádním a civilním či (lišící se?) přístup k nim ze strany československého státu.

Autor si ovšem zvolil odlišné tázání. Kládl si otázky: jakou podobu a roli měl sport v Československu po událostech v únoru 1948? Jakým způsobem bylo ke sportu přistupováno (aniž by však zohlednil případnou dynamiku státního a armádního zájmu o sport a tělovýchovu)? Jakou pozici v procesu zaujímal armáda jako důležitá složka společnosti? Jakým způsobem se přistupovalo k proklamované tvorbě „nového člověka“ a byly armádní sport a tělesná výchova použity při utváření tzv. „nového socialistického člověka? Z mého pohledu se jedná zcela jistě o opodstatněné nasměrování práce, nicméně nutno dodat, že zbytečně skromné a hlavně orientující autorovu pozornost jednosměrně a ponechávající stranou momenty, jež by mu pomohly zvolené téma lépe kontextualizovat a tak i interpretovat. Konkrétnější budu níže.

Autorovu tázání odpovídá struktura práce. Kladně hodnotím poctivé zpracování úvodu textu. Čtenáři jasně deklaroval, o co mu v práci jde, na jakou tvorbu k dějinám sportu i zvoleného časového úseku navazuje, s jakou pramennou základnou pracuje (Byť se musím zeptat, jakou pramennou hodnotu pro výzkum období let 1948 až 1963 mají texty z let 70. a 80? Předpokládá snad autor nějakou nadčasovou esenci významu a obsahu nejen armádního sportu?) Sympatické mi je jeho „přiznání“ zvolené pozitivistické metody práce a přinejmenším deklarativní opření se o sociologii sportu, byť ta podle mého soudu vlastně

k jistým zevšeobecněním směřuje a nabízí velmi zajímavé konceptuální inspirace (od Marxe až k Pieru Bourdieu – v této souvislosti upozorňuji autora na publikaci Dominica Malcolma *Sport and Sociology*, která je dostupná i v Historickém kabinetu).

Práci by prospělo opakované pozorné čtení, jež by text zbavilo jisté repetitivnosti soudů a myšlenek, opakování slov či drobných nepřesností – například spolueditorem publikace *Hrdinství a zbabělost* není Petr Kovář, ale Koura (str. 14); Junák nebyla primárně turistická organizace (str. 20), ale výchovná. Nepřesná a nedomyšlená je teze o tom, že „[p]ostupná militarizace společnosti zapříčinila, že na tělovýchovu bylo nahlíženo jako na cestu k zajištění tělesné zdatnosti co největší části národa.“ (str. 49 – Opravdu je tím důvodem militarizace? A co pak se sokolskými nároky na české prostředí od 60. let 19. století?). Podobně lze diskutovat i s autorovým postřehem: „Předpokládaným výsledkem působení všech složek by byla antropologická revoluce, jejímž výstupem měl být nový socialistický člověk, plně oddaný ideologii a totalitnímu hnutí.“ – V kontextu marxistické/marxisticko-leninské logiky dějinného vývoje by měl být předpokládán vznik nového člověka spíše věci očekávané evoluce, než antropologické revoluce. Autor zde ale možná jen vyjadřuje svůj názor, než že by se pouštěl do interpretace v logice marxismu/marxismu-leninismu.

Práce je jistě přínosná v pasážích věnovaných konkrétní evidenci poměrů sportovního armádního prostředí. Opravdu škoda, že autorovi nedali svolení k zveřejnění pasáží rozhovorů všichni narátoři, s nimiž pracoval. Myslím, že právě detailnější pohled do každodennosti a otázky v tomto směru formulované by byly rozhodně přínosem textu.

Podle mého soudu práce nevyčerpává badatelský potenciál tématu. Za limitující považuji přílišné zaměření na zvolené období. Z výzkumu orientovaného (jen s drobnou „odbočkou“ k poměrům v 2. polovině 30. let) na poúnorový čas všeobecně známé militarizace společnosti logicky a nepřekvapivě vyplyne fakt, že sport jako takový (notabene armádní) byl zkrátka a dobře významným politikem. V tomto duchu se nese řada autorových vyjádření a soudů vytvářejících dojem, že právě politizace /ideologizace (ostatně jak úspěšná byla?) byla specifikem tělovýchovy a sportu komunistické diktatury. Jenže s tímto postojem nelze souhlasit.

Pohled do moderních (nejen českých) dějin dokládá, že tělovýchova, tělo-cvičení a vznikající sport byly tradičně aktivitou s významnou společenskou/politickou relevancí. Samotná tělocvičná jednota Sokol působící v českém prostředí od 60. let 19. století je

významným identitotvorným a politickým uskupením. Sokolská tělovýchova prostoupená národní (a národotvornou normativní) myšlenkou a usilující reprezentovat celý národ představovala v kontextu habsburské monarchie, ale rovněž i diferencující se české společnosti (zpočátku hlavně proti dělnickému hnutí) politickou aktivitu. A proti autorovu tvrzení o volnomyšlenkářském Sokole (str. 20) stavím sokolské nároky na disciplínu, morálku, mravnost, sexualitu (cvičení jako prevence a kontrola sexuální aktivity a morálky) a národní loajalitu očekávanou sokolskými reprezentanty od členů organizace, respektive českých lidí. Ostatně do jaké míry je výstižný název práce „mezi ideologií a sportem“, když armádní sport byl z podstaty věci ideologický? Obdobně politicky konotované byly tělocvičné organizace DTJ, Orel či FDTJ. Politickou funkci měl v meziválečném období rovněž skauting pěstovaný nejen Svojsíkovou organizací, ale rovněž skauty DTJ, junáky Národní obce fašistické, socialistickými woodcraftery sdruženými v ISAW, Spartakovými skauty práce, přičemž významnou a dnes přehlíženou komponentou aktivit těchto mládežnických organizací byla tělesná výchova a disciplinace.

Na místě je tedy spíše tázání, v čem byly komunistická tělesná výchova a sport specifické a v čem naopak pouze a jen navazovaly na minulé vzory? A co ona specifika, ale i kontinuity vypovídají o poúnorovém komunistickém projektu? V čem spočívala třeba na poli tělo-výchovy (ne)normalita jeho nároků a očekávání vůči jednotlivci i společnosti jako takové? Ostatně návodné mohlo být pro autora pojmenování *odznaku zdatnosti* po Miroslavu Tyršovi. O sokolských kořenech a kontinuitách v souvislosti s politickou spartakiádou psal ve své práci, s níž Jan Švehla pracoval, i Petr Roubal.

Obdobně redukcující je autorův pohled na konstrukci nového socialistického člověka. Idea nového člověka v principu není věcí, respektive dílem pouze totalitních režimů, jak se může z předkládané práce zdát. Pravdou naopak je, že nového člověka deklarovalo již osvícenství, jak dokládá řada dobových výchovných publikací určených lidovému prostředí. Třeba vzorový Heinrich Kluge, pro české prostředí Krameriem adaptovaný David Opatrný, jenž se z žebráka a povaleče proměnil v uvědomělého, pilného a úspěšného hospodáře, naplňuje rysy, jež Jan Švehla spojuje s konceptem nového člověka totalitarismů 20. století. Znamená to ale, že osvícenství mělo totalitní nároky na společnost? Nejde zde mnohem spíše o tendenci charakteristickou pro moderní režimy jako takové? Režimy sledující výkonnost, loajalitu, zdraví, identifikace svých oveček a kvalitu vlastní populace? V tomto ohledu rovněž dodávám, že rasové tendence spojované v kontextu vývoje nového člověka s nacistickou

rasovou politikou nalezne autor rovněž ve zdravotně a eugenické literatuře českého prostředí širšího přelomu 19. a 20. století – rasová a biologická kvalita populace ležela na srdci i českým expertům a rozhodně ji nelze spojovat (opět) pouze a výhradně s prostředím totalitním. A pro zajímavost, tradiční schematicnost dohledáme i v případě povídky *4:0 pro AKT* – příběhy o tom, kterak se floutek napraví z ješitnosti, marnotratnosti, rozmařilosti a buržoazní (ne)morálky zná autor posudku třeba ze stránek meziválečného trampského tisku. V něm samozřejmě mladíka neobrodí armádní prostředí, ale les a parta kamarádů – tramping.

S otázkou časové kontextualizace tématu rovněž podle mého soudu souvisí jistá pojmová nejasnost textu. Škoda, že se autor nepustil do vymezení pojmů, s nimiž pracoval – jaký je vztah ve sledované době mezi tělesnou výchovou, tělovýchovou a sportem? Nemohu se zbavit dojmu, že autor mezi tělesnou výchovou a sportem příliš nerozlišuje, ale z hlediska historického vývoje je mezi tělovýchovou, tělesnou výchovou a sportem rozdíl. Tělovýchova sledovala ponejvíce kolektivní cvičení, v nichž nešlo o individualitu cvičence, rekord, poměrování sil. Sport je naopak na soutěživosti založený. Nutno dodat, že představitelé tělovýchovných organizací se vůči rozvíjejícímu sportu na širším přelomu 19. a 20. století kriticky vymezovali. Autora bych se chtěl tedy zeptat, zda dobové hlasy rovněž nerozlišovaly? Byla tělesná výchova, vojenská tělovýchova automaticky spojována se sportem? Jsou hromadná cvičení vojáků tím samým, čím Zátokův trénink? A pokud ano, co toto automatické spojování svědčí o čem?

Věřím, že z mého posudku je dostatečně zřejmé, že autor zůstal pouze na povrchu zkoumného tématu. Za limitující v první řadě považuji nezohlednění tělovýchovného a sportovního historického kontextu. Kvůli omezené časové perspektivě tak přistoupil v textu k řadě zjednodušujících a problematických tvrzení, s nimiž nelze souhlasit. Práci by proto prospěla rozsáhlejší heuristika a problematizující tázání překonávající černobílou totalitární optiku. Práci doporučuji k úspěšné obhajobě a navrhuji hodnocení *velmi dobře*.